

ЛІТЕРАТУРА

1. Баєв Б.Ф.. Психологія внутрішнього мовлення / Б.Ф.Баєв. – К.: Радянська шк., 1966. – 190 с.
2. Баєв Б.Ф. Внутрішнє мовлення і процес спілкування / Б.Ф.Баєв // Психологія : [Республіканський науково-методичний збірник]. – Київ, 1968. – С. 120-126.
3. Баєв Б.Ф. Психология обучения и проблемы внутренней речи / Б.Ф.Баєв // Социально-психологические и лингвистические характеристики форм обучения и развития контактов между людьми. – Л., 1970. – С. 23-24.
4. Баєв Б.Ф. Внутрішнє мовлення і емоціонально-вольова регуляція діяльності / Б.Ф.Баєв // Питання психології : [Тези доповідей на Республіканській психологічній конференції]. – К., 1964. – С. 82.
5. Баєв Б.Ф. Актуальні питання внутрішнього мовлення та його формування у дітей / Б.Ф.Баєв // Питання психології навчання і виховання : [Тези доповіді на конференції]. К.: НДП, 1961. – С. 101-103.
6. Баєв Б.Ф. Роль внутрішнього мовлення і мислительної діяльності людини / Б.Ф.Баєв // Наукові записки НДП. – К.: Радянська шк., 1959. –Т. XI. – С. 65-68.

УДК 378.147 : 81'243

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОБРАЗУ В ПОНЯТТЯ У ПРОЦЕСІ ОПАНУВАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТАМИ ВНЗ

Наталія Мильнікова
(*Переяслав-Хмельницький, Україна*)

Статтю присвячено дослідженню вікових особливостей трансформації образу в поняття у процесі опанування іноземної мови студентами ВНЗ.

Ключові слова: *вікові особливості, образ, опанування, поняття, розуміння.*

Статья посвящена исследованию возрастных особенностей трансформации образа в понятие в процессе овладения иностранным языком студентами ВУЗа.

Ключевые слова: *возрастные особенности, образ, овладение, понятие, понимание.*

The article is devoted to the research of the peculiarities of transformation of image into the concept in the process of foreign language mastering by the students of a higher school.

Key words: *age features, image, mastering, concept, understanding.*

Оволодіння іноземною мовою – це різновид продуктивної діяльності, яка стимулює необхідність врахування процесу, суб'єктивного механізму пізнання, здатності до пізнання, враховуючи залежність від зовнішніх, так і від внутрішніх факторів.

Постановка проблеми. Об'єктивна діяльність пізнається в єдності її чуттєвих якостей так і як суспільно виробленій системі понять, що

об'єктивована в слові. Процес опанування іноземної мови у вузі, коли здійснення значна робота аналізу об'єкта, виділені деякі відправні абстракції, що характеризують окремі сторони об'єкту, передбачає осмислення складних сторін дійсності, явищ, які багатогранні, багатокомпонентні і полі детерміновані і тому постає завдання відтворення цілісної, внутрішньо диференційованої і разом з тим єдиної картини об'єкту, що залежить від динаміки оперування образами і їх трансформування в поняття.

Метою статті є емпіричне дослідження вікових особливостей трансформації образу в поняття у процесі опанування іноземної мови студентами ВНЗ.

Г.В.Гегель наголошував, що результатом пізнання є образ, його суб'єктивний аналог, що побудований особистістю, бо будь – який предмет або подія, що відбувається у середовищі, сприймаючись людиною, моделюється в її мозку у вигляді певного образу, що є вихідним матеріалом, і основною оперативною одиницею, та результатом розумового процесу, що усвідомлено або не усвідомлено зіставляючи зі своїм життєвим досвідом, пробуджує в свідомості низку реакцій асоціацій, зауважував Е.П.Загданский [9, с.61]

Дослідження Г.С.Костюка, В.О.Моляко стверджують, що образ – це динамічне утворення, що здатне під впливом нових повідомлень до часткових перебудов, подальшого розвитку своєї структури й розкривають складний характер взаємодій з думкою в процесі розуміння. Особливості його функціонування, на думку Б.Г.Ананьєва, полягає «у динамічній взаємодії першої і другої сигнальних систем (з головною генетичною роллю першої сигнальної системи) [1, с. 298], а А.В.Антонов, А.В.Брушлинський націлювали на його властивість бути чуттєвою опорою мислення, що забезпечує накопичення явлень, які виступають вихідною умовою його здійснення.

Отже, образ - це утворення, в якому фіксується суб'єктивно перетворений досвід кожної людини в його реалістично неповторних зв'язках і відношеннях з дійсністю; [9] це чуттєва форма психічного явища, що має просторову організацію і часову динаміку, його сутність постає в тому, що думка не відділяє явище, предмет від його властивостей [15, с. 181].

Образ є однією із форм існування знань він є «не просто місткістю для різноманітних відомостей, а лише для тих, які пройшли «цензуру» логічного, вербального мислення, організованих у певну структурну цілісність» [3, с.86] Ці знання не тільки конструюються в індивідуальній свідомості, але і є надбанням тільки цієї індивідуальної свідомості до тих пір, поки не виникає необідність «передати» його іншим членам суспільства [12, с. 54].

Маючи унікальну властивість: він прокладає собі шлях через будь-які м'язові синергії, через будь-яку іннервацію і за будь-яких розмірів рухів, щоб реалізуватися у формі психомоторної дії, – зазначав Клименко В.В. Для того щоб вивчити і довідатися про предметність в предметі необхідно побачити всі її сторони і відношення, тобто створити поняття [10, с. 202] Тоді образ, за Рубінштейном, сам інтелектуалізується, перетворює чуттєвий його зміст; піддаючи його певній зміні; бо на передній план виступають ті властивості, що пов'язані з його значенням, інші, для нього несуттєві, випадкові, другорядні, відступають на задній план, згладжуються, зникають.

Кінцевим етапом інтелектуалізації образу є перехід від предметного явлення до схеми, яка антиципіює, попереджує в нашій свідомості не

сформовану систему думки, що не обтяжена деталями, тоді думка оперуємо на основі деякої схеми, що призводить до глибокого, об'єктивного пізнання світу, бо поверхове негрунтовне знання обертається поверховістю, некомпетентністю, необов'язковістю [9, с.83].

Як зауважував С.Л.Рубінштейн чуттєво-наочний матеріал слова сам по собі не має ніякого значення крім свого семантичного змісту і саме тому может бути пластичним носієм думки в понятті. І тоді коли ми перестаємо розуміти їх значення починаємо помічати слова як звукові образи. Бо другосигнальні зв'язки не спираються на достатню кількість першосигнальних асоціацій і тоді вживані слова не несуть у собі понять про відповідні їм об'єкти, тоді в цьому випадку «недостачу понять замінюють словами» [11, с. 220].

Вироблені поняття – це соціально обумовлений досвід людини зафіксований у мові, що залежить від змісту і характеру діяльності людини, опосередковане минулим, орієнтує людину в об'єктивній дійсності і є одним із регуляторів усіх видів її діяльності [13].

На думку М.Аха, Л.С.Виготського, Г.С.Костюка, О.В.Скрипченка – процес утворення поняття носить завжди продуктивний характер, бо виникає і утворюється в процесі складної операції, які виконують роль засобів для розв'язання основного завдання, що спрямовані на осмислення, розуміння, розв'язання завдання.

Л.С.Виготський, характеризуючи різні напрямки, шляхи оволодіння рідною й іноземною мовами, писав, що «дитина засвоює рідну мову не усвідомлено та ненавмисно, а іноземну – починає з усвідомлення і навмисності. Тому можна сказати, що розвиток рідної мови йде догори, у той час як розвиток іноземної мови йде донизу в зв'язку з цим раніше розвиваються вищі, складні властивості мови зв'язані з усвідомленням і наміром, і тільки пізніше виникають елементарні властивості, що зв'язані зі спонтанним, вільним використанням іноземної мови» [7, с. 265]. І.О. Зимня стверджує, що рідна мова, виступаючи в єдності функцій спілкування й узагальнення, спочатку є основним засобом «присвоєння» суспільного досвіду, а вже потім і разом з виконанням цієї функції, – засобом висловлення, формування і формулювання власної думки.

При засвоєнні іноземної мови суб'єкту не потрібно розвивати семантику мови, по новому створювати значення слів, засвоювати нові поняття про предмети. Він повинен засвоїти нові слова, що відповідають пункту за пунктом вже набутій системі понять. Завдяки цьому виникає нове, відмінне від рідної мови відношення слова до предмету. Іноземне слово, що засвоюється, відноситься до предмету не прямо і безпосередньо, а опосередковано через слова рідної мови і значно розвиває семантику рідної мови. Значення слова чи поняття, оскільки воно може виражатись двома різними словами на одній і другій мові, як би відривається від свого безпосереднього зв'язку із звуковою формою слова в рідній мові, набуває відносну самостійність, диференціюється від звукової сторони мови і, відповідно усвідомлюється як таке [7, с.268-269].

В.А.Артемів відзначає, що існують протилежні системи мови – синтетична і аналітична (для прикладу українська та англійська) Відомо, що смислові відношення в одних мовах виражаються шляхом порядку слів, а в інших – шляхом словозміни («The father loves the son»- батько любить сина). В українській мові існують синтаксичні форми відмінювання, що допускає різний порядок слів у реченні (Сина любить батько). В аналітичній англійській мові

відношення між поняттями виражається тільки порядком слів і наголосом. В першому випадку є різниця в звучанні, в другому-різниця в послідовності звучання в часі. Але значення в цих випадках однакові. Уявлення про предмет виражається означеним артиклем (в мовах де він є) і відсутністю наголосу, а поняття про предмет виражається не означеним артиклем (або його відсутністю) та наголосом. У першому випадку назва виражає суб'єкт думки, в другому випадку-предикат думки. «The boy is found», «A boy is found». В мові, де немає артикля, ті ж самі структурні особливості думки виражаються порядком слів і наголосом.: хлопчик знайшовся, знайшовся хлопчик [4, с. 267].

Дослідженнями О.А.Бурукіна виявлено, що на специфіку засвоєння мови впливає конотативне поле слів та їх еквіваленти які нетотожні в свідомості білінгвів будь-якого типу: в свідомості природних білінгвів коннотативні поля слів і їх еквівалентів можуть мати не тільки різний об'єм і склад, але і різну полярність; в свідомості штучних білінгвів коннотативні поля слів-еквівалентів на другій мові обмежені асоціаціями рідної мови [6, с.341], завдяки чому формуються й здійснюються розумові дії, необхідні для їх розв'язання, фіксуються результати цих дій, тобто судження, розуміння, міркування, які стають засобом подальшого розуміння, сприяє усвідомленню самого процесу мислення, контролюванню його ходу, оволодінню ним [11, с. 204] У процесі розуміння виявленні ознаки об'єднуються в поняття, у міркуванні усвідомлюється прийом розкладання й згортання поняття на ознаки та відображення його в судженні з метою подальшого передавання іншим [8, с. 115].

Зв'язок між образами і поняттями в юнацькому мисленні суперечливий. Поняття не тільки викликають образи тих об'єктів, про які думають, говорять читають, а й за законом негативної індукції, їх гальмують [11, с. 205].

Тому для здійснення стійкості, збереження уявлення про предмет, відмежування від можливості переструктурування вимагається введення обмежуючого динаміку фактора, з виділенням основи для цілісності структури, бо в потоці смислової динаміки студент не задумується про основу константного образу, про відповідальність перед ним в до структуризації при створенні систем, що сприяє до рефлексивна поведінка і самоорганізація, то при засвоєнні мовленнєвих значень, понять, категорій необхідність у системоутворюючій основі очевидна і забезпечується вимогами мови в цілому і семантичною парадигматикою зокрема, зазначав О.С.Анісімов. Отже, потрібно засвоювати понятійні парадигми, а ігнорування цього веде до ілюзорності оволодіння мови, різних непорозумінь [6, с. 24].

Л.С.Виготський з'ясував, що в цей період відбувається становлення нового рівня інтегруванню образу, «переміщенню» його «ззовні усередину» Спостерігається зміна деякого «об'єктивістського» погляду на світ «ззовні» на суб'єктивну, динамічну позицію «із середини». Студент, у якого сформовані наукові поняття в тій чи іншій галузі, може мислити ними, не викликаючи в своїй свідомості образів конкретних об'єктів, до яких вони стосуються. Проте кожне поняття несе в собі можливість їх виникнення. Образи ці можуть виникнути при першій потребі як певна конкретизація, ілюстрація абстрагованого змісту поняття. Ці образи бувають. По-перше, часто дуже слабкі, по-друге – плінні й, по-третє, вони підлягають дії негативної індукції – вказував І.П.Павлов .

Юнаки починають мислити за принципом «коротких замикань». З усіх суджень, що входять у логічний ланцюг міркування при розв'язуванні задач, у

них дещо вже випадає або усвідомлюється скорочено, в плані внутрішнього мовлення, без розгорнутих формулювань у зовнішній мові, причому частіше не формулюються «обґрунтовуючі» судження; «оперативні» ж формулюються обов'язково – зазначали О.М.Соколов, Л.П.Доблаєв та ін.

Опанування іноземною мовою передбачає усвідомлення вихідних положень (на основі умовиводу), принципу міркування, а також висновку, до якого приходять, використовуючи поняття. В учнів середніх класів всі ці моменти обов'язково актуально усвідомлюються, у студентів стає не обов'язковим. Дечого спеціально не усвідомлюють у цьому процесі, навмисне його не формулюють, а просто «мають на увазі». Проте згортання процесу міркування при використанні понять не говорить про збіднення «техніки» мислення, навпаки, вона робиться економічнішою і, значить, досконалішою, змінюючись за своїм характером, стають опосередкованими, спираються на знання більшої кількості фактів і положень. Самі міркування набувають багатоступеневого характеру не обмежуються засвоєнням готових доведень, а починають аналізувати їх логічність, виявляти способи знаходити «свої» способи, нові прийоми. Розв'язання пізнавальних і практичних задач...спирається в них уже на загальніші теоретичні положення [11, с. 250].

Процедура дослідження: Психодіагностичний інструментарій комплектувався з урахуванням адекватності підібраних методик поставленим завданням у роботі. Кожна з методик відповідала віковим особливостям досліджуваних, критеріям валідності та надійності, що визначилися у попередніх дослідженнях науковців. Вибір інструментарію проводився за критерієм їх комплексного взаємодоповнюючого характеру, тобто через установа рівня статистичної кореляції показників, що вимірюються кількома тестами та звертання до них у порівняльному плані на різних етапах дослідження. Деякі методики підлягали модифікації, розширенню способів обробки та інтерпретації отриманого емпіричного матеріалу. Підвищення якості та надійності результатів діагностування сприяли математико-статистичні методи обробки інформації.

Дослідження трансформації образності до понятійного оволодіння іноземною мовою здійснювалося за допомогою синтезу традиційних методів: анкет, проєктивних методик, що підбиралися відповідно змісту досліджуваного об'єкту.

На початковому етапі нашого дослідження ми з'ясували рівень усвідомленого понятійного володіння іноземною мовою. Для цього запропонували завдання, що включало оперування поняттями, які соціально обумовлені і формуються з погляду накопиченого досвіду. Щоб успішно оперувати іноземною мовою необхідно засвоїти ментальні настанови, що виробились в процесі суспільно-історичної практики. А в прислів'ях, як зазначав, Ю.В.Сенько, сконцентрований досвід багатьох поколінь. В них відображено безпосередньо практичне мислення, що керувало людьми в процесі повсякденного життя [14] Тому нами було запропоновано студентам 10 англійських прислів'їв на які потрібно було знайти український еквівалент. У цьому контексті значення слова маскується тим значенням, що провокує ситуація і відбувається перехід до критого латентного, замаскованого значення, що характеризує ступінь оперування поняттям. Подібно до того, як у речах відкриваються скригі, замасковані, латентні властивості, так і на рівні значень слів виникають можливості нового використання слова в ситуації, що актуалізує

інше в ситуації традиційного використання та конкретизують зміст в межах цілісної системи, зауважував В.Ф.Петренко [12, с.169].

Відповідно було з'ясовано рівень оволодіння іноземною мовою. Досліджуючи рівень оперування іноземною мовою, було виявлено такі характеристики: рівень усвідомлення й демонстрація власних можливостей, володіння вміннями адекватно розуміти відношення з іншими категоріями і конкретизація змісту в межах цілісної системи, семантичні категорії являють собою звернуте в одне поняття цілісну систему уявлень, знань, що вироблені людством.

Розроблені критерії використовувались для визначення рівня опанування іноземною мовою: високого, середнього, низького.

Високий рівень оперування іноземною мовою характеризується використанням категорій, що є поняттями, які утворюють відношення з іншими категоріями цього рівня і конкретизують зміст в межах цілісної системи. В той же час мають власну семантичну організацію в відношеннях з іншими категоріями. Семантичні категорії являють собою звернуте в одне поняття цілісну систему уявлень, знань, що вироблені людством.

Для середнього рівня оперування іноземною мовою наявна система зв'язків категорій, які утворюють категоріальну матрицю, її спрацьованість і рефлексія виступають на основі конкретизації для встановлення відношень, взаємовідношень змістовних пластів в кожній конкретній категорії.

При низькому рівні спільні ознаки фіксуються на основі сенсорного досвіду, практичного досвіду, функціонування певного об'єкта, життєвих ситуацій. Система зв'язків носить абстрактний характер при відтворенні відбувається детальний переклад речення.

Для з'ясування рівня оперування образами, використали модифіковану методику О.Р. Лурії «Піктограма». Дослідження проводилось у два етапи:

На першому етапі досліджувані повинні передати вербально означене слово через його образ, при чому, без обмежень з приводу повноти і змісту образу, використаних матеріалів: кольору, розміру, часу.

На другому етапі – пропонувалось дати визначення будь-яким 10 поняттям: термометр, підручник, літак, бібліотека, педуніверситет, мікроскоп, егоїст, ромб, іменник, сприймання, студент, психологія, мистецтво, радість, підмет, економіка.

Методика надає можливість дослідити наступні критерії:

конкретність-абстрактність, що оцінювалась за ступенем відповідності піктограми реальному об'єкту. Ознаки можуть бути повними і неповними, частковими, адекватними або неадекватними, первинними і незвичними, усвідомленими і підсвідомими. Якщо ця відповідність максимально конкретна (н-д , веселе свято зображується в вигляді застілля з конкретними гостями і сервіровкою столу то оцінюється в 1 бал. Якщо образ носить абстрактний характер (веселе свято зображується в вигляді знаків оклику) то оцінюється в 3 бали . змішані образи – 2 бали.

науковість-життєвість, за таких умов: якщо спільні ознаки фіксуються на основі сенсорного досвіду, наприклад, радість – коли всі сміються; на основі функціональності певного об'єкта, наприклад, термометр – це пристрій, яким вимірюють температуру; на основі практичного досвіду та життєвих ситуацій, наприклад, педуніверситет – це місце, де навчаються. Поняття трактується як наукове, якщо зв'язки між словами чи визначення певного поняття ґрунтуються

на підставі гранично широких спільних ознак груп об'єктів: н-д: іменник – це частина мови; сприймання – це пізнавальний процес.

Усі 10 відповідей трактувалися як життєве – оцінювалися 2 балами, або науковим поняттям, що оцінювалися 3 балами. Максимальна кількість балів за виконання цього завдання - 30 балів.

Відомо, що поняття відображає одиначне і особливе, що є одночасно і загальним. Тому рівень сформованого поняття вказує на вид узагальнення: найпростіший характеризується об'єднанням, групуванням об'єктів на основі окремої ознаки. Складним є узагальнення при якому чітко диференціюють видові й родові ознаки, що характеризує систему понять. Тому, для з'ясування рівня узагальнення ми використали методику виділення суттєвих ознак.

Методика містить двадцять наборів достатньо близьких за змістом понять. Кожний набір містить слово, яке стоїть перед дужками, а решта слів розміщені в дужках. Усі слова, що знаходяться в дужках мають відношення до того, яке стоїть перед дужками. Потрібно вибрати лише два слова, які знаходяться в найсуттєвішому зв'язку зі словом перед дужками.

2 бали – відповідь, що відповідає двом правильно вибраним словам, 1 бал – одному правильно вибраному слову; 0 балів - неможливість виконати завдання.

Узагальнення виокремлених ознак предметів та явищ дає можливість групувати об'єкти за видовими, родовими і ін. ознаками, що характеризують класифікацію, яка здійснюється з метою виокремлення та подальшого об'єднання об'єктів на основі спільних істотних ознак. Класифікація сприяє впорядкуванню знань і глибшому розумінню їх змістової структури. Щоб здійснити класифікацію потрібно чітко визначити її мету, виокремити ознаки об'єктів, що підлягають класифікації, порівняти об'єкти за особливими ознаками, визначити загальні основи класифікації, згрупувати об'єкти за певним принципом.

Для визначення рівня класифікації ми використали методику «Логіка зв'язку», яка в класичній літературі використовується під назвою «Складні аналогії». Але методики «прості аналогії» і «складні аналогії» розрізняються між собою збільшенням абстрагування і диференціації відношень між поняттями, тому пропонується точніша назва – «Логіка зв'язку», яка спрямована на з'ясування того, на якому рівні знаходиться розуміння абстрагованих типів зв'язків між окремими поняттями, а також поширення розуміння на інші конкретні приклади. Вияснити вміння розрізняти типи зв'язків, співвідносити їх між собою.

Дослідження складається з двох етапів. На початку реципієнтам пропонується з'ясувати 6 типів різних зв'язків між поняттями (частина – ціле; рід – вид; ступінь; антоніми; причина – наслідок; синоніми).

На другому етапі – визначити тип зв'язку у 20 пар понять. Правильна відповідь оцінюється 1 балом. Максимальна сума - 20 балів, результат менше 10 балів вважається незадовільним.

Відповідно до типу узагальнення виділились рівні оперування поняттям: образний, життєвий, науковий. Образний – характеризується об'єднанням, групуванням об'єктів на основі окремої ознаки. Життєвий – характеризується комплексним узагальненням. Науковий – комплексне узагальнення при якому чітко диференціюють видові й родові ознаки характеризує систему понять.

У той же час категорії мають власну семантичну організацію в відношеннях

з іншими категоріями. Семантичні категорії являють собою звернуте в одне поняття цілісну систему уявлень, знань, що вироблені людством.

Наявність системних зв'язків категорій вищого рівня, що утворюють категоріальну матрицю, її спрацьованість і рефлексія виступають організуючим фактором для встановлення відношень і взаємовідношень змістовних пластів кожній конкретній категорії.

Поняття трактується як наукове, якщо зв'язки між словами чи визначення певного поняття ґрунтуються на підставі гранично широких спільних ознак груп об'єктів: об'єднанням, групуванням об'єктів на основі окремої ознаки. Складнішим є комплексне узагальнення. Складним є узагальнення при якому чітко диференціюють видові і родові ознаки, що характеризує систему понять.

З метою експериментального вивчення трансформації образності до понятійного вивчення іноземною мовою було складено вибірку зі 100 студентів 1 курсу педагогічного, історичного, філологічного факультетів та факультету педагогіки та психології ДВНЗ «Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди».

Результати вивчення процесу трансформації образу в поняття в процесі опанування іноземної мови студентами ВНЗ оброблялися процедурою кореляційного аналізу. Аналіз результатів дослідження свідчить про наявність позитивної кореляції між опануванням іноземною мовою та оперуванням поняття ($r = 0,54765$, $p < 0,001$).

Висновки. Отже, оперування поняттям може розглядатися як показник рівня опанування іноземної мови студентами ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б.Г. Психология чувственного познания / Б.Г.Ананьев. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 486 с.
2. Анисимов О.С. Образ: моменты «естественного» и «искусственного» / О.С.Анисимов // Мир психологии: научно-методический журнал. – Москва-Воронеж, 2009. – №4 (60) Октябрь-декабрь. – С.21-30.
3. Антонов А.В. Информация: восприятие и понимание / А.В.Антонов. –К.: Наук. думка, 1988. –184 с.
4. Артемов В.А. К вопросу о языке и мысли / В.А.Артемов // Материалы совещаний по психологии. – М., 1957. – С. 266-273.
5. Брушлинский А.В. Субъект: мышление, учение, воображение: Избранные психологические труды. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 392 с.
6. Бурукина О.А. Коннотативное поле слова как средство изучения билингвизма / О.А.Бурукина / Психоллингвистика в XXI веке: результаты, проблемы, перспективы. XVI международный симпозиум по психоллингвистике и теории коммуникации. Тезисы докладов. Москва, 15-17 июня 2009 г./ Ред. Коллегия: Е.Ф. Тарасов (отв. ред.), О.В. Балясникова, Е.С. Ощеп-кова, Н.В. Уфимцева. -М.: Издательство «Эйдос», 2009. -444 с.
7. Выготский Л.С. Мышление и речь/ Л.С.Выготский // Собрание соч.: В 6 т. – М.: Педагогика, 1982. – Т 2. – 504с., ил.– (Акад. пед. наук СССР).
8. Власова О. І. Педагогічна психологія: [Навч. посібник] / О. І. Власова — К.: Либідь, 2005. – 400 с.
9. Загданский Е.П. От мысли к образу / Е.П.Загданский. – К.:Мистецтво, 1990. –161 с. – 2-е изд. доп.
10. Клименко В.В. Генеза та трансформація образу на сенс тексту / Інституту психології імені Г.С.Костюка – 60 років: Наук.зап. Ін-ту психології ім.Г.С.Костюка АПН України /За ред. академіка С.Д.Максименка. –К.:Міленіум, 2006. – Вип.25. – С.190-207.

11. Костюк Г.С. Начально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Під. ред. Л.М. Проколієнко; Упор. В.В.Андрієвська, Г.О.Балл, О.Т.Губко, О.В.Проскура / Г.С. Костюк. – К.: Рад.шк., 1989. – 608с.
12. Петренко В.Ф. К проблеме построения образа мира: психосемантический аспект / В.Ф.Петренко / Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация. Сб.статей / Институт языкознания РАН. -Калуга: КГПУ им. К.Э.Циолковского, 2005. – 296 с.
13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л.Рубинштейн. – СПб: Изд-во «Питер», 2000.
14. Сенько Ю.В. Формування научного стилю мышлення учасників / Ю.В.Сенько. – М.:Знание, 1986. – 80с. (Новое в жизни, науке, технике.Сер. «Педагогика и психология»; №4).
15. Фрейденберг О.М. Образ и понятие // Миф и литература древности. – М.: Наука, 1978. – С.171-491.

УДК 159.946.3

ПРОГРАМА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІТЕЙ

Марина Орап
(Тернопіль, Україна)

Статтю присвячено проблемі теоретичного обґрунтування програми емпіричного дослідження мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Рівень розвитку структурних компонентів мовленнєвої організації виявляється через системно-описові характеристики. У статті з'ясовано зміст та показники системно-описових характеристик, які підлягають емпіричному вивченню.

Ключові слова: мовленнєва організація, мовленнєва генеза, мовленнєва компетентність, мовна картина світу, мовленнєва культура.

Стаття посвячена проблемі теоретичного обґрунтування програми емпіричного дослідження мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Рівень розвитку структурних компонентів мовленнєвої організації виявляється через системно-описові характеристики. В статті обґрунтовано зміст та показники системно-описових характеристик, які підлягають емпіричному вивченню.

Ключевые слова: речевая организация, речевой генезис, речевая компетентность, речевая картина мира, речевая культура.

The article is dedicated to the problem of the theoretical ground of the empirical research program of the pupil's speech development. The level of the development of the speech organization components shows up through the systematic and descriptive characteristics. The contents and indexes of the characteristics, that can be investigational are designated in the article.

Key words: speech organization, speech development, speech competence, language image of the world, speech culture.